

مقاله پژوهشی: تعیین و اولویت‌بندی عوامل مؤثر در شکل‌گیری و

فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران

سید جواد امینی^۱، محمدرضا اصغری هرندی^۲

پذیرش مقاله: ۹۸/۰۱/۳۰

دریافت مقاله: ۹۷/۱۲/۱۵

چکیده

طی سال‌های اخیر، تروریسم تکفیری و حامیان آن‌ها، توانسته‌اند ضمن جذب نیرو، انجام عملیات تروریستی و اعزام ده‌ها گروه تروریستی به داخل کشور هزینه‌های مادی، سیاسی و امنیتی قابل توجهی را به جمهوری اسلامی ایران تحمیل نمایند. این اقدامات به واسطه وجود بسترها و عوامل داخلی (آسیب‌ها) و فراملی (تهدیدات) شکل گرفته است.

محققین در این پژوهش در تلاش بوده تا با رویکرد پیشگیرانه و آسیب‌شناسانه و با تعیین عوامل و معرفی بسترهای فعالیت و شکل‌گیری این نوع تروریسم، به کاهش مخاطرات و هزینه‌های مقابله با تروریسم تکفیری کمک نمایند.

جامعه آماری تحقیق شامل ۷۰ نفر از مدیران، صاحب‌نظران سطوح امنیتی و صاحب‌نظران حوزه جریان‌ات سلفی تکفیری است و به دلیل محدود بودن حجم جامعه آماری و جامعه نمونه، انتخاب نمونه به روش گلوله برفی به تعداد ۳۰ نفر انجام شده است.

این تحقیق از نوع کاربردی بوده و روش مورد استفاده در پژوهش توصیفی - پیمایشی بوده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و برای رتبه‌بندی عوامل از آزمون فریدمن استفاده شده است.

طبق نتایج به دست آمده؛ ۴۱ عامل مؤثر در شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران شناسایی و طبق جدول مربوطه بر اساس میزان اهمیت اولویت‌بندی شدند.

واژگان کلیدی: تروریسم تکفیری، عوامل شکل‌گیری، جمهوری اسلامی ایران

۱ استادیار مدیریت دولتی دانشگاه عالی دفاع ملی

۲ دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی پدافند غیرعامل دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) mrah.1396@gmail.com

مقدمه

تروریسم تکفیری اشاره به نوعی از تروریسم دارد که عاملان آن برای مشروعیت بخشیدن به اعمال و متقاعد کردن پیروان خود از مذهب استفاده ابزاری می‌کنند.

سوابق تاریخی نشان می‌دهد تکفیر گروهی از مسلمانان توسط گروهی دیگر به دلیل معارض بودن مبانی و یا عدم فهم مبانی یکدیگر، موجب وارد شدن آسیب‌های زیادی به امت اسلامی گردیده است. به‌گونه‌ای که مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرماید: «عده‌ای تکفیری به‌جای توجه به رژیم خبیث صهیونیستی، به اسم اسلام و شریعت، اکثر مسلمانان را تکفیر می‌کنند و زمینه‌ساز جنگ و خشونت و اختلاف می‌شوند و به همین علت، وجود این جریان تکفیری، مژده‌ای برای دشمنان اسلام است.» معظم له همچنین در دیدار شرکت‌کنندگان در کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام در تاریخ ۱۳۹۳/۹/۴ فرمودند: «جریانی که امروز به نام داعش شناخته می‌شود یکی از فروع شجره‌ی خبیثه‌ی تکفیر است، همه‌ی آن نیست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳).

جریانات تکفیری با استفاده ابزاری، هدایت و حمایت مالی، نظامی، اطلاعاتی و سیاسی بعضی از کشورهای منطقه و غربی که به‌زعم خود تلاش می‌کنند احکام و خلافت اسلامی را در سر می‌پروراند، در زمین دشمنان بازی کرده و برخلاف منافع و مصالح امت اسلامی، نقشه دشمنان اسلام باهدف اختلاف‌افکنی بین مسلمین و منحرف کردن رویکرد استکبار ستیزانه مسلمانان را پیاده می‌کنند. در این طراحی، جریانات تکفیری با موسع دیدن دامنه کفر و مضیق دیدن دایره ایمان به تهدید علیه مسلمانان و اسلام و به‌خصوص جمهوری اسلامی ایران مبدل گشته و با جنایات بی‌سابقه، ضمن مشغول سازی کشورهای اسلامی و از بین بردن زیرساخت‌های آن‌ها، چهره اسلام رحمانی را مشوه جلوه داده و اسلام‌ستیزی دشمنان را تسهیل و درصدد تضعیف جبهه مقاومت علیه نظام استکباری برآمده‌اند. در این میان، اختلاف بین شیعه و سنی و به دنبال آن مبارزه و درگیر کردن جمهوری اسلامی ایران با تروریسم و مهار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان، در رأس برنامه‌های جریانات تکفیری و حامیان آن‌ها قرار دارد^۱.

رسوخ تفکرات تکفیری در برخی مناطق از جمله در غرب و جنوب شرق کشور، پیوستن برخی از عناصر افراطی ایرانی به گروه داعش در عراق و سوریه و بازگشت برخی از آن‌ها به کشور، پیوند

۱. مصاحبه با آقای حجتی، (۱۳۹۴/۴/۹) کارشناس ارشد تروریسم تکفیری

بین بعضی از گروه‌های تروریستی داخلی مثل جیش العدل (جیش الظلم) و بعضی از گروه‌های تجزیه‌طلب در خوزستان با جریانات تکفیری و انجام اقدامات تروریستی از عواملی است که بر فعالیت‌ها و تهدید زایی تروریسم تکفیری برای جمهوری اسلامی ایران مؤثر بوده است. از طرفی عوامل متعدد و بسترهای دیگری نیز وجود دارند که شناسایی و اولویت‌بندی آن‌ها برای کاهش هزینه‌ها و نیز انجام اقدامات مؤثرتر پیشگیرانه و مقابله‌ای اهمیت قابل توجهی دارد.^۱

انجام اقدامات پیشگیرانه و نیز مقابله‌ای مؤثر با این جریان خطرناک و کاهش هزینه‌های مادی و معنوی ناشی از آن، مستلزم شناخت عوامل و بسترهای فعالیت و شکل‌گیری تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران است که خلأ آن در ارتباط با تروریسم تکفیری برای محققین محسوس بوده و این موضوع به دغدغه پژوهشگران برای شناسایی، تعیین و اولویت‌بندی این عوامل و بسترها تبدیل شده است.

انجام این پژوهش از نظر محققین اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد؛ زیرا طی چند سال گذشته، اقدامات گروه‌های تروریستی تکفیری در کشور به اختصاص وقت، هزینه و انرژی زیادی از مسئولین، سیاستمداران و صاحب‌نظران حوزه‌های امنیتی و دستگاه‌های اطلاعاتی، امنیتی و نظامی کشور منجر شده و تهدیدات این گروه‌ها که از اهداف پشت پرده و حمایت برخی از کشورهای منطقه و فرا منطقه‌ای برخوردار هستند و به نوعی با سیاست‌های حامیان این گروه‌ها (نظیر جلوگیری از حوزه نفوذ جمهوری اسلامی ایران در منطقه) پیوند خوره است از بین نرفته و به شکلی سازمان‌یافته‌تر در حال تکوین می‌باشد؛ بنابراین تحدید آسیب‌ها و تهدیدات و کاهش هزینه‌های مادی و معنوی مقابله‌ای و پیشگیرانه و ارتقاء میزان احساس امنیت نسبت به تهدیدات اشاره‌شده، فعالیت و نیز بکارگیری ظرفیت‌های کمتر شناخته‌شده و جلوگیری از زمان‌بری و فرسایشی شدن فرایند مقابله با تروریسم، ضرورت و اهمیت شناسایی عوامل و بسترهای شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری را تبیین می‌کند.

هدف از انجام پژوهش حاضر شناسایی و معرفی عوامل و بسترهای مؤثر در شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران بر اساس میزان اهمیت آن‌ها می‌باشد و درصدد پاسخ به سؤالات زیر است: بسترها و عوامل مؤثر در شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟ و کدام‌یک از عوامل مذکور از اهمیت بیشتری برخوردار هستند؟

^۱ مصاحبه با آقای موسوی، (۱۳۹۴/۴/۸) کارشناس ارشد تروریسم تکفیری

قلمرو این پژوهش شامل موقعیت جغرافیایی و محیط ملی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد ولی فعالیت و تأثیر اقدامات تروریست‌های تکفیری در منطقه آسیای جنوب و شمال افریقا مؤثر بر محیط ملی جمهوری اسلامی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته است.

مبانی نظری

الف - پیشینه شناسی:

در مجامع علمی و دانشگاهی و همایش‌های علمی در داخل و خارج از کشور، در خصوص تروریسم تکفیری پژوهش‌هایی انجام شده است که در ذیل به تعدادی از آن‌ها اشاره می‌شود. بسیاری از آثار علمی بر مبانی فکری و اعتقادی این نوع تروریسم تأکید داشته و جنبه توصیفی دارند؛ برخی به دلایل منطقه‌ای و سیاسی به بررسی اقدامات تروریستی پرداخته‌اند و بعضی نیز به ریشه‌های پیدایش جریان‌های تکفیری در منطقه و جهان اسلام و یا نقش برخی از کشورها در حمایت از آن‌ها اشاره داشته‌اند.

ایزدی و دبیری (۱۳۹۱)، در پژوهش خود تحت عنوان «ارزیابی جغرافیای تروریسم در جنوب شرق کشور» به این نتیجه رسیده‌اند که: بنیادهای زیستی ضعیف، توپوگرافی، وجود عوارض گسترده جغرافیایی، انزوای جغرافیایی و دوری از مرکز سیاسی حکومت، توسعه نامتوازن منطقه‌ای، ویژگی‌های جمعیتی، تفاوت قومی مذهبی با حکومت مرکزی، نظام قبیله‌ای و پیوند قومی مذهبی با آن سوی مرز، مرزی بودن و ضعف شبکه‌های ارتباطی، باعث ایجاد شرایط واسطه‌ای می‌شود که تلفیق این شرایط با ویژگی‌های ژئوپلیتیک منطقه باعث شکل‌گیری تروریسم می‌شود.

فاطمی نژاد (۱۳۹۳) در بررسی «تکفیر از دیدگاه سید قطب»، به این جمع‌بندی و نتیجه رسیده است که آثار و دیدگاه‌های سید قطب در باب تکفیر بر تکفیر مطلق دلالت دارد نه تکفیر معین که احکام فقهی تکفیر بر آن بار شود. بنابراین، تمام کلمات سید قطب در باب تکفیر را قابل تأویل دانسته است.

صابر فرد و جعفری (۱۳۹۴) در تحلیل «سناریوی تأثیرات آینده فعالیت جریان‌های تکفیری مدرن بر محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران» چهار سناریو را پیش‌بینی کرده‌اند:

سناریوی یک؛ در صورت انسجام تشکیلاتی جریان تکفیری و همگرایی قوای مقابل آن‌ها، شاهد تقابلی خون‌بار خواهیم بود.

سناریوی دو؛ در صورت عدم انسجام تشکیلاتی در بین جریان‌های تکفیری که مورد استقبال جریان استکباری نیز قرار خواهد گرفت و عدم مقابله مؤثر با آن‌ها در کوتاه‌مدت، شاهد نوعی تقابل فرسایشی بین دو طرف خواهیم بود.

سناریوی سه؛ در صورت انسجام ظرفیت جریان‌های تکفیری در منطقه و عدم برخورد جدی و مؤثر با آن‌ها، این حرکت به‌عنوان یک نحله فکری و راه‌حل نوین، مورد توجه ویژه قرار خواهد گرفت.

سناریوی چهار؛ در صورت انسجام تقابل علیه جریان تکفیری و ادامه روند رو به ضعف و شکننده این جریان، شاهد انفجالی هدفمند و ظاهری در مدت‌زمان محدودی خواهیم بود تا در شرایط مناسب با ماهیتی نوین و جدید که تطابق لازم با روایت‌های حاکم بر اذهان عمومی و شرایط محیطی را داشته باشد، نمایان گردند.

یافته‌های پژوهش نباتیان (۱۳۹۳) با عنوان الگوی حکومت در اندیشه جریان سلفی تکفیری نشان می‌دهد که: الگوی حکومتی موردنظر جریان سلفی تکفیری، در ساختار و کارکرد به‌شدت ریشه در گذشته و خلافت را شده دارد و حتی شیوه دستیابی به قدرت سیاسی نیز در جهاد و یا انتخاب اهل حل و عقد خلاصه شده و برخلاف الگوی حکومت در اندیشه اسلامی معاصر، در مبانی و چارچوب، از تمسک به تجارب بشری جدید به‌شدت استنکاف دارد و با رویکردی متحجرانه و بر اساس برداشت‌های متعصبانه ظاهرگرایانه و با تفسیر به رأی از آیات و روایات، مدلی غیر پاسخ‌گو و مستبد و بر پایه قوانین شریعتی که خودشان تفسیر و تعریف می‌کنند، مبتنا دارد و مردم در قبال این حکومت صرفاً تکلیف دارند و به‌شدت مؤلفه‌های مدرن به‌ویژه در حوزه نقش مردم در قدرت را ردّ و تقبیح می‌کنند.

ب- مفهوم شناسی:

بسترها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های تروریسم تکفیری در محیط ملی: به دنبال تحولات عراق و سوریه و ناکامی داعش در تشکیل دولت به‌اصطلاح اسلامی عراق و شام، تروریسم تکفیری^۱ برای اینکه

۱ در این پژوهش «تروریسم تکفیری» نوعی از تروریسم است که: از نظر فکری و اعتقادی، بر مبنای برداشت‌ها و قرائت خاص خود نسبت به فهم دین و ظاهرگرایی در آیات قرآن اقدام نماید، از نظر ساختاری و رویکردی، دارای تضادهای اجتماعی، مذهبی، سیاسی، فرهنگی، هنری و گرایش‌ها پرخاشگرانه نسبت به روندها و ساختارهای مغایر نظر خود بوده و مخالفان خود را تکفیر و آنان را واجب یا جایز القتل بداند.

بتواند طرح‌ها و برنامه‌های خود علیه جمهوری اسلامی ایران را دنبال کند، گزینه‌های مختلفی پیش رو دارد: ۱) در خارج از کشور منافع جمهوری اسلامی ایران را تهدید نماید. ۲) گروه‌های تروریستی خود را به داخل گسیل نماید. ۳) از بسترها و ظرفیت‌های داخل کشور برای ضربه زدن استفاده نماید. ۴) تلفیقی از گزینه‌های مذکور را اجرایی کند.^۱ به همین دلیل تبیین وضعیت تروریسم تکفیری در محیط ملی و بسترها و ظرفیت‌های فرصت‌ساز آن‌ها اهمیت دارد. در این پژوهش، بسترها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های تروریسم تکفیری در محیط ملی با تمرکز بر سه حوزه اصلی غرب (محدوده حضور، فعالیت و تردد عناصر تروریستی تکفیری، محل اصلی ورود عناصر افراطی و تکفیری و شکل‌گیری تفکرات تکفیری)، جنوب (حوزه پیوند جریان تجزیه‌طلب پان‌عربیسم و تروریسم تکفیری و نیز وجود بسترهای فعالیت سلفیت افراطی) و جنوب شرق کشور (محدوده حضور، فعالیت و تردد گروه‌های تروریستی تکفیری) که حسب نظر کارشناسان حوزه تروریسم تکفیری دارای بیشترین ظرفیت و بسترهای رشد و فعالیت تروریسم تکفیری است به همراه خاستگاه، روند شکل‌گیری، اهداف و حوزه فعالیت آن‌ها مبنای مطالعه قرار گرفته است.

بسترها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های تروریسم تکفیری در غرب کشور:

- خاستگاه و روند شکل‌گیری تفکرات سلفی افراطی در مناطق غربی کشور

جریان سلفیت افراطی در حادثه یازده سپتامبر ۲۰۰۱ خود را به‌مثابه جریانی متفاوت با سایر جریان‌های اسلامی معرفی و توجه بسیاری از جهانیان را به خود جلب کرد. اگرچه این جریان همانند بسیاری از مناطق دیگر در کردستان عراق که مناطق غربی جمهوری اسلامی ایران را نیز متأثر از خود نمود، نفوذ داشته است، اما بعد از جنگ افغانستان و شوری و حمله امریکا به افغانستان و عراق، بر میزان و روند گسترش آن در کردستان ایران افزود. گفتمان‌های موجود در کردستان از زمان شکل‌گیری گروه‌های مختلف اجتماعی تا جنگ خلیج فارس (اوایل دهه نود میلادی) که در سه دسته زیر قابل دسته‌بندی است مؤید این موضوع است:

- ۱- **گفتمان ناسیونالیستی:** اولین بار در کردستان ایران (در سال ۱۳۲۴) توسط گروهی به نام «کومله ژیان هوهی کورد» یعنی جامعه احیای کرد مطرح شد.
- ۲- **گفتمان سوسیالیستی:** این گفتمان توسط حزب کومله (در سال ۱۳۴۸) شکل گرفت که بعدها به حزب کمونیست ایران تغییر نام داد.

۱ مصاحبه با آقای موسوی، (۱۳۹۴/۴/۸) کارشناس ارشد تروریسم تکفیری

۳- **گفتمان اسلام‌گرایان:** این گفتمان اولین بار توسط احمد مفتی زاده تحت عنوان «مکتب قرآن» در دهه پنجاه (در سال ۱۳۵۵) و با تشکیل مدارس دینی در سندج و مریوان شکل گرفت و بعد از انقلاب در قالب دو گروه «مکتب قرآن» و «جماعت دعوت و اصلاح ایران» یا همان اخوان‌المسلمین ایران به فعالیت خود ادامه داد. (بقالی و همکار، ۱۳۹۱: ۵).

مفتی زاده در روزهای پایانی عمر رژیم پهلوی و در سال ۵۸ در ائتلافی اعلام‌نشده با جریان اخوان‌المسلمین «دعوت و اصلاح» تحت رهبری «ناصر سبحانی» تحصیل کرده مدارس دینی اخوانی در حلبچه، فعالیت «مکتب قرآن» را وارد فاز دیگری کرد؛ اما این جریان، با وجود جایگاه مذهبی مفتی زاده به‌عنوان مفتی اعظم و حاکم شرع کردستان، به علت فضای سیاسی کردستان که عمدتاً نفوذ و تأثیر گرایش چپ و جریان‌های چپ و سوسیالیستی قرار داشت، هرگز به جریانی مؤثر در تحولات سیاسی در کردستان تبدیل نشد و دامنه فعالیت آن از چند شهر جنوبی کردستان گسترش نیافت.

گفتمان غربی با به دست گرفتن قدرت توسط دو حزب اتحاد میهنی و دموکرات بر کردستان عراق حاکم شد و به گفتمان غالب این منطقه تبدیل گردید. سپس با باز شدن مرزها، در میان کردهای ایران نفوذ کرد و سبک جدیدی از زندگی را برای این منطقه به نمایش گذاشت. این گروه در عراق حکومتی محلی را پایه‌ریزی کرد که از سال ۲۰۰۳، بعد از حمله امریکا و متحدانش به عراق و سرنگونی صدام، تقویت و وارد ساختار سیاسی عراق شد. در کنار این جریان، از اوایل دهه هشتاد هجری شمسی و به دنبال واقعه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و اشغال افغانستان و عراق از طرف نیروهای غربی، افراطی‌گری اسلامی هم که عمدتاً به جریان سلفی‌گری منسوب است وارد ایران گردید (همان: ۵).

بعد از حمله امریکا به عراق در اوایل دهه نود میلادی و خودمختاری کردهای عراق، تمامی گروه‌های مخالف حکومت عراق به کردستان عراق برگشتند. آن‌ها در سال‌های حضورشان در ایران، به لحاظ فکری تأثیر چندانی در میان کردهای ایران از خود برجا نگذاشتند. بعد از بازگشت به عراق و باز شدن فضا برای تبلیغ اندیشه، نوارهای صوتی و سی‌دی‌های مناظرات آنان با گروه‌های لائیک و سکولار در کردستان ایران پخش شد و مردم منطقه با اندیشه‌های سلفی آشنا شدند؛ اما تا زمان جنگ عراق با امریکا و متحدانش در سال ۲۰۰۳ میلادی، جریان سلفی‌گری در ایران شکل نگرفته بود. در این زمان، عناصر انصار الاسلام در خاک عراق با آمریکایی‌ها و احزاب

سکولار کردی که قدرت را در کردستان عراق در دست داشتند وارد جنگ مسلحانه شدند و زخمی‌های آن‌ها به ایران گریختند. مردم شهرهای مرزی با دیدن آنان به‌عنوان مسلمانی که توسط آمریکایی‌ها زخمی شده‌اند به کمک آنان شتافتند و مدت زیادی میزبان این گروه شدند. ورود این افراد آغازی برای ورود جریان سلفی‌گری در اوایل دهه هشتاد شمسی به کردستان ایران شد. سلفی‌های افراطی اولین بار در دو شهر مرزی میروان و سرپل ذهاب فعالیت خود را شروع کردند. میروان از شهرهای استان کردستان و سرپل ذهاب از شهرهای استان کرمانشاه است؛ اما اکنون در شهرهای کرمانشاه، سنندج، مهاباد، بوکان، سقز، بانه و... نیز حضورشان مشهود است (همان: ۱۷).

شکل‌گیری گروه‌های تروریستی تکفیری در غرب کشور

- گروه تروریستی تکفیری توحید و جهاد

با وجود شکل‌گیری و فعالیت گروه‌های متعدد تروریستی در غرب کشور؛ اما گروه تروریستی توحید و جهاد اولین گروه تروریستی تکفیری شکل گرفته در کشور است که در سال ۱۳۸۸ هجری شمسی پایه‌گذاری شد.

در سال ۲۰۰۳ میلادی، حدود ۳۰۰ نفر از عناصر انصار الاسلام در اثر حمله آمریکا وارد منطقه دزلی در ایران شده و مستقر گردیدند. جمعی از این افراد به عراق بازگشته و مابقی در ایران مانده و انصارالسنه (شاخه ایرانی انصار الاسلام) را راه‌اندازی و با انتقال تفکراتشان شروع به جذب جوانان کرد منطقه کردند. همچنین از کتائب کردستان عراق نیز، کتائب کردستان ایران توسط والی علی مشهور به مام والی منشعب و بخشی از نیروهای ایرانی و عراقی وارد کتائب شده و اقدام به اعزام نیرو به افغانستان و پاکستان و بیعت با القاعده نمودند. از کتائب کردستان ایران نیز چند گروه از جمله گروه جوتیار، کتیبه صلاح‌الدین و توحید و جهاد منشعب شدند. از گروه‌های فوق دو گروه بیعت‌کننده با القاعده بوده و اهداف خود را در عراق دنبال می‌کردند ولی گروه «توحید و جهاد» که یک گروه خودسر تکفیری بود راه تقابل با نظام را در پیش گرفته و شروع به اقدامات تروریستی در ایران نمود (حجتی: ۱۳۹۴).

در سال ۱۳۸۸ ه. ش عناصر ایرانی کتائب کردستان که آموزش‌های نظامی را در افغانستان فراگرفته بودند، تحت تأثیر عقاید تکفیری از کتائب منشعب و گروه توحید و جهاد را پایه‌گذاری کردند. این گروه تکفیری طی سال‌های ۱۳۸۸ تاکنون تعدادی از مردم، شخصیت‌های مذهبی، نیروهای انتظامی و خدمتگزاران دولتی را در استان کردستان به شهادت رسانده و علاوه بر این در سابقه این افراد

سرقت‌های مسلحانه و آدم‌ربایی نیز دیده می‌شود. آن‌ها در صدد بودند با بمب‌گذاری در نقاط مختلف استان کردستان، موجبات رعب و وحشت عمومی را فراهم آورده تا به اهداف خود برسند؛ اما با اقدام به موقع نیروهای اطلاعاتی و پیگیری دقیق و مستمر، محل اختفای آن‌ها کشف و مقادیر زیادی مواد منفجره، تسلیحات و مهمات مربوطه کشف و تعدادی از آن‌ها نیز در جریان درگیری به هلاکت رسیده و سایرین بازداشت شدند.

اعضای این گروه تروریستی تکفیری که فعالیت خود را با حمله به دو یگان انتظامی سنندج در اردیبهشت ۱۳۸۸ ه. ش آغاز کردند و تا سال ۱۳۹۰ ه. ش دو روحانی شاخص استان ماموستا برهان عالی و ماموستا شیخ‌الاسلام نماینده مردم کردستان در مجلس خبرگان رهبری، چهار محیط‌بان محیط‌زیست و یک سرباز نیروی انتظامی را به شهادت رساندند و ضمن سرقت از تلافروشی و ترور تلافروش، اقدام گذاشتن دو بمب صوتی در میدان آزادی و خیابان حسن‌آباد سنندج، نمودند.

آخرین اقدام گروهک مذکور در چهارم فروردین سال ۹۰ رقم خورد و طی آن تعدادی از عوامل آن‌ها مردم و پلیس را در بازار سنندج به رگبار بسته، ۲ نفر را شهید و ۳ تن را مجروح کردند. «لقمان امینی» ۲۵ ساله یکی از اعضای همین گروهک که «شهید ماموستا شیخ‌الاسلام» نماینده مردم کردستان در مجلس خبرگان رهبری را در ۲۶ شهریورماه سال ۱۳۸۸ ه. ش ترور کرد در اعترافاتش می‌گوید: کشتن ماموستا شیخ‌الاسلام را کار خیر می‌دانستم؛ چراکه به ما گفته بودند وی یکی از سران کفار است و موجب گوشه‌نشینی اهل سنت شده است! «لقمان امینی» در این رابطه می‌گوید: ما می‌پنداشتیم که کفار را می‌کشیم؛ اما اگر به اشتباه مسلمانی هم کشته شد برای ما عذر است و برای او اجر. (بنیاد هایلیان، ۱۳۹۱)

بسترها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های تروریسم تکفیری در شرق کشور

- خاستگاه و روند شکل‌گیری گروه‌های تروریستی شرق کشور

پس از شکل‌گیری حکومت پهلوی و روی کار آمدن رضاخان، وی تلاش کرد در جهت تشکیل دولت مدرن بوروکراتیک و اقتدارگرا گام بردارد و در همین راستا، از میان برداشتن اقتدار نظامی و سیاسی ایل‌های استان سیستان و بلوچستان در دستور کار حکومت قرار گرفته و همین امر سبب ایجاد شکاف اجتماعی و تشکیل گروه‌های سیاسی در راستای مقاومت در برابر دولت مدرن گردید؛ اما آنچه در این میان حائز اهمیت است اینکه گروهک‌های سیاسی مذکور صرفاً به عنوان نماد مبارزه‌طلبی در مقابل مدرنیته رضاشاه مطرح بوده‌اند و نه عاملی بالفعل در

جهت مقابله با حکومت پهلوی، به‌عنوان‌مثال: گروه «حزب دموکراتیک» در دهه ۱۳۴۰ ه ش صرفاً به‌عنوان گروه سیاسی بی‌خطر که همواره توسط حکومت پهلوی و سایر کشورهای غربی کنترل می‌شد، محسوب می‌گشت (حیدری، ۱۳۹۳: ۱۴۰).

پس از پیروزی انقلاب، «حزب دموکراتیک» به‌یک‌باره تغییر جهت و تغییر روند داده و با تغییر چارت سازمانی خود و با تأمین مالی از سوی برخی کشورهای دست‌پرورده آمریکا و انگلیس از جمله عراق به یک گروه نظامی، در راستای خودمختاری در منطقه بلوچستان ایران تبدیل گردید.

گرچه منطقه بلوچستان از ابتدا به دلیل ایلی و طایفه‌ای بودن، همواره خودمختار و توسط سران طوایف اداره می‌شده است و هرگاه از سوی حکومت‌های سلطنتی ایران تحت فشار قرار گرفته است مقاومت‌هایی را به شکل تشکیل گروه‌های سیاسی از خود نشان داده است؛ اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ ه ش این مقاومت به شکل کاملاً گسترده به‌صورت مبارزه مسلحانه علیه نظام بروز کرد (همان).

با توجه به عوامل اشاره‌شده و هم‌زمان با تغییر و تحولات افغانستان و پیدایش طالبان و القاعده و متعاقب یازده سپتامبر سال ۲۰۰۱ و تحولات سیاسی امنیتی و بخصوص پیوند و بازیگری جبهه غربی - عربی در منطقه، فضای امنیتی جدیدی ایجاد شد و گروه‌های متعدد تروریستی در مناطق مختلف از جمله شرق کشور شکل گرفتند که جزئیات مربوط به این گروه‌ها در جدول شماره ۱ آورده شده است:^۱

حزب الفرقان: در تابستان ۱۳۷۵ ه ش توسط مولوی جلیل قنبرزهی معروف به صلاح‌الدین و تعدادی از جوانان بلوچ شکل گرفت، شرارت و ناامنی، دامن زدن به اختلافات قومی و مذهبی، اقدام‌های ضد امنیتی در قالب فعالیت‌های ایدایی و خرابکاری از اهم اقدامات این گروهک بوده است،

حوزه فعالیت: حوزه فعالیت این گروهک در افغانستان و پاکستان و مناطق مرزی استان سیستان و بلوچستان بوده است.

منابع مالی و حامیان: طالبان و سرویس‌های اطلاعاتی، قاچاق مواد مخدر

۱. مصاحبه با آقای حاجتی، (۱۳۹۴/۴/۹) کارشناس ارشد تروریسم تکفیری

جند الله (جند الشیطان): در دی‌ماه ۱۳۸۱ توسط عبدالمجید (عبدالمالک) ریگی به همراه چند تن از دوستان طلبه‌اش تأسیس شد. وی ادعای «احقاق حقوق اهل سنت» و مبارزه با جمهوری اسلامی ایران را داشت. تفرقه بین اقشار جامعه اسلامی با برجسته کردن اختلافات بین شیعه و سنی، تشدید اختلافات قومی تجزیه‌طلبی و برهم زدن امنیت در سطح منطقه و ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران از اهداف و گروگان‌گیری اتباع خارجی و سربازان مرزی و شهادت آن‌ها، کشتار شهروندان بی‌گناه، انفجار اتوبوس حامل پاسداران، بمب‌گذاری در مسجد امیرالمؤمنین (علیه‌السلام) زاهدان و شهادت بیش از ۲۰ نمازگزار، شهادت سردار شهید شوشتری و بیش از ۴۲ نفر از بی‌گناهان و نیز شیوخ اهل سنت شرق کشور از اهم اقدامات این گروهک بود. حوزه فعالیت آن افغانستان و پاکستان و استان سیستان و بلوچستان و اهم حامیان و منابع مالی جندالله، سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای بیگانه از جمله آمریکا، پاکستان، عربستان، امارات، بحرین، انگلیس و رژیم صهیونیستی بود.

جیش العدل (جیش الظلم): این گروه بعد از نابودی جندالله، اعلام موجودیت کرد. رهبری این گروه را عبدالرحیم ملازاده (صلاح‌الدین فاروقی) به عهده دارد، سوق دادن جنگ فرقه‌ای از سوریه به داخل خاک ایران و ادعای جهاد سراسری اهل سنت علیه «نفوذ شیعه» در منطقه از اهداف این گروهک برشمرده شده، تاکنون مسئولیت چند قتل و ترور در نواحی شرقی استان سیستان و بلوچستان را برعهده گرفته است و در اطراف خط مرزی ایران و پاکستان تحرک داشته و دارد و از حمایت برخی از مفتی‌های وهابی و سرویس‌های اطلاعاتی برخوردار است.

جیش النصر: در تاریخ ۱۳۹۳/۲/۲۹ هـ ش «عبدالرئوف ریگی» سخنگوی جیش العدل، به همراه افراد گروه خود در بیانیه‌ای کناره‌گیری از جیش العدل و تشکیل گروه «جیش النصر» را اعلام کرد. جیش النصر به صورت رسمی اعلام کرده است: این گروهک جنبشی اسلامی است که به ارزش‌های اسلامی همچون جهاد یا به عبارتی جنگ مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی اعتقاد دارد.

عبدالرئوف فعالیت‌های خود را از طریق شبکه‌های مجازی شروع کرد، ارتباطاتی با گروه تروریستی داعش برقرار کرده، اقدام به وارد کردن مقادیری جلیقه انفجاری به کشور نمود که توسط نیروهای اطلاعاتی کشف شد. وی در شهریور ۱۳۹۳ هـ ش در کویته پاکستان ترور شد.

پاکستان و استان سیستان و بلوچستان حوزه حضور و تحرکات این گروهک بوده و از حمایت سرویس‌های اطلاعاتی برخوردار بوده است.

گروهک‌های تروریستی جیش الفاتح، جیش الحسین، حرکت انصار ایران (منشعب از جیش العدل): سرکرده این گروه‌ها شفیع محمد میری، عضو جداشده از گروهک تروریستی جند العدل است. هر سه گروهک در حقیقت یک گروه بوده که با سه عنوان مختلف در فضای مجازی حضور دارند.

هدف این گروهک انجام اقدام تروریستی علیه جمهوری اسلامی ایران اعلام شده و دو عملیات انتحاری تاسوعای حسینی در سال ۱۳۹۰ ه ش در چابهار و نیز عملیات انتحاری مسجد امام حسین (علیه السلام) زاهدان از اهم اقدامات تروریستی این گروهک است.

پاکستان و استان سیستان و بلوچستان حوزه‌های حضور و تحرکات این گروهک بوده. از حمایت‌های القاعده و طالبان برخوردار می‌باشد.

سپاه صحابه ایران: این گروهک منشعب و وابسته به گروهک تروریستی جندالله، در اواخر سال ۱۳۸۹ ه ش به سرکردگی محمد گل شه بخش تشکیل شد.

فراکنی و فرار از عواقب اقدام‌های تروریستی گروهک جندالله و انتقام‌گیری خون پدرزن سرکرده گروه از اهم اهداف و قتل تعدادی از افراد متدین در استان سیستان و بلوچستان و انفجار خط لوله گاز قم از اقدامات این گروهک بوده است.

پاکستان، استان سیستان و بلوچستان و قم حوزه فعالیت و یکی از سرویس‌های اطلاعاتی منطقه از حامیان این گروهک محسوب می‌گردد.

جبهه همبستگی اهل سنت: اعضای قدیمی حزب الفرقان به سرکردگی مولوی ابراهیم صفی زاده از سال ۱۳۹۰ ه ش، بانام جبهه همبستگی اهل سنت ایران اعلام موجودیت کردند.

این گروه عمده‌ترین اهداف خود را دفاع از مظلومین ایران، دفاع از حیثیت ازواج مطهرات، اهل بیت و صحابه پیامبر ص، نهادینه کردن تفکر رئالیستی، اعلان انزجار کشتار افراد برتر و شخصیت‌های شاخص علمی اهل سنت و انتقام‌گیری اعلام کرده است.

از اقدامات این گروهک می‌توان گروگان‌گیری شمشیرزن تیم ملی و وکیل وی، انتقال مواد منفجره به داخل و انفجار در ریل آهن را برشمرد. پایگاه این گروه در پاکستان و افغانستان بوده و عوامل

این گروهک در بعضی از استان‌های شرقی حضور دارند. جبهه همبستگی اهل سنت مورد حمایت بعضی از سرویس‌های اطلاعاتی از جمله سرویس عربستان می‌باشد.

انصارالفرقان: انصارالفرقان از ائتلاف دو گروه تروریستی حزب الفرقان و حرکت الانصار ایران در سال ۱۳۹۳ هـ ش شکل گرفته است. فردی بنام هشام عزیزی بانام مستعار ابوحفص البلوشی (بلوچی) ایرانی تبعه بحرین، سرکرده جنبش الانصار و از اعضای قدیمی جنرال‌الله و مرتب‌ترین القاعده، خود را به‌عنوان مسئول حوزه سیاسی نظامی گروه معرفی کرد.

انجام اقدام تروریستی علیه جمهوری اسلامی ایران و حمایت از داعش از اهداف این گروهک بوده است. اعضای انصارالفرقان در اواخر سال ۱۳۹۳ هـ ش وارد استان سیستان و بلوچستان و شهرستان قصر قند شده و در یک مرحله با نیروهای اداره اطلاعات درگیر شده و در اردیبهشت همان سال یک تیم از این گروهک در بوشهر دستگیر و در همان ماه هشام عزیزی به همراه دو تن از همراهان وی در سیستان و بلوچستان توسط نیروهای اطلاعاتی و امنیتی کشته شدند.

همچنین دو گروه تروریستی وابسته به این گروهک که قصد عملیات تروریستی و انتحاری در داخل کشور را داشتند در خرداد ۱۳۹۶ هـ ش در چابهار و قصر قند شناسایی؛ و ضمن کشته، زخمی و دستگیر شدن تعدادی از عناصر گروهک، مقادیر قابل توجهی سلاح، مهمات و جلیقه انفجاری از آن‌ها کشف گردید.

پاکستان و استان سیستان و بلوچستان محدوده حضور و فعالیت انصارالفرقان بوده و القاعده و یکی از سرویس‌های منطقه و نیز سرویس اطلاعات عربستان از حامیان این گروهک محسوب می‌شوند.

بسترها، ظرفیت‌ها و فرصت‌های تروریسم تکفیری در جنوب غرب کشور

خاستگاه و روند شکل‌گیری گروه‌های تروریستی تجزیه‌طلب جنوب غرب کشور:

بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهند که قدرت‌های بزرگ و کشورهای منطقه به واسطه رقابت‌های منطقه‌ای با ایران و یا داشتن قرابت‌های قومی با اقوام عرب خوزستان از انگیزه لازم برای حمایت از گروه‌های مرکزگریز برخوردار بوده و هستند. با پیروزی انقلاب اسلامی همسایگان عرب ایران که تحركات چندانی نداشتند در مواجهه با موج انقلاب اسلامی ایران احساس خطر کردند. این کشورها پس از پایان جنگ و برای جلوگیری از آسیب‌های متوجه حاکمیت خود، باهدف معطوف نمودن نگاه جمهوری اسلامی ایران به داخل، اقدام به حمایت از جریانات واگرای قومی و ترویج سلفیت جهادی نمودند (رهنما، ۱۳۹۱: ۸۰).

به دنبال تحولات عراق، سوریه، لبنان و یمن و تقابل منافع جمهوری اسلامی ایران با عربستان، حمایت برخی از کشورهای عربی از جمله عربستان از گروه‌های تجزیه‌طلب و تروریستی شدت گرفت. پیوستن چندین نفر از عناصر قوم‌گرای خوزستانی به داعش و کشته شدن آن‌ها در رکاب داعش در عراق و سوریه و تشدید تحركات گروه‌های تجزیه‌طلب مذکور و به عبارتی ایجاد پیوند بین جریانات تجزیه‌طلب و جریان تکفیری نتیجه سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی وسیع عربستان برای استفاده از ظرفیت عناصر افراطی قومی، به‌خصوص گروه‌های تروریستی تجزیه‌طلب خوزستان علیه منافع و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران است.

البته گرچه بیش از ۳۰ گروه تجزیه‌طلب عربی در خارج از کشور فعال هستند اما تعداد اندکی از آن‌ها دست به اقدامات تروریستی می‌زنند. (همان).

تحركات این گروه‌ها پس از روی کار آمدن بن سلمان در عربستان و هم‌پیمانی با آمریکا و رژیم صهیونیستی در مهار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نیز تقویت شبکه‌های ماهواره‌ای حامی مشوق تجزیه‌طلبی نظیر «احوازنا» تشدید شده است.

بسترهای شکل‌گیری و رشد سلفیت افراطی در جنوب ایران

وهابیت پس از گذشت دوران تثبیت خود در شبه‌جزیره عربستان با استفاده از ظرفیت قداست مکه و مدینه، منابع مالی و فعالیت‌های فرهنگی و حمایت‌های اطلاعاتی گسترش نفوذ خود، از طریق تربیت طلبه و ایجاد نمادهای مذهبی (مسجد و حوزه‌های علمیه) در جهان را در دستور کار خود قرارداد. نفوذ سلفیت و وهابیت در ایران قبل از انقلاب و از طریق تربیت تعدادی طلبه و حمایت‌های مالی و معنوی شروع شد.

با پیروزی انقلاب اسلامی روند اعزام‌ها ابتدا کاهش و سپس ضمن تعدد کشورهای محل تحصیل مثل پاکستان، امارات، سودان و مالزی تشدید شد.

تشکیلات سلفیت بعد از انقلاب با شبکه‌سازی شروع شد. شبکه دکتر مظفری نمونه‌ای از آن است: این شبکه با مرکزیت بندرعباس و فارس و با استفاده از تحصیل‌کردگانی عمدتاً از عربستان و ارتباط با شبکه وهابیت تهران به رهبری مظفریان و شبکه‌های سلفیت در قطر و امارات از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۳ هـ ش فعالیت کرد. هدف اصلی این شبکه تبلیغ و اشاعه وهابیت و سلفیت، گسترش تشکیلات، جذب و تعلیم و تربیت و اعزام افراد به عربستان و توسعه پایگاه‌های آموزشی و به حاشیه راندن روحانیت شافعی معتدل و ایجاد ظرفیت‌های واگرایانه در مناطق سنی نشین بود.

این شبکه با مدیریت دکتر غلامعلی مظفریان از سال ۱۳۶۶ تا ۱۳۷۰ هـ ش فعالیت می‌کرد. مظفریان در سال ۱۳۴۶ هـ ش توسط ساواک دستگیر، بعدها آزاد و با هدایت ساواک و تحت تأثیر رایزن فرهنگی عربستان از شیعه به وهابیت تغییر مذهب داده بود. وی در سفر به عربستان با «بن باز» روحانی سرشناس وهابی ملاقات و پیشنهاداتی برای ترویج وهابیت و کمک‌های مالی و آموزشی دریافت کرده بود.

اشاعه وهابیت در بین اهل سنت و شیعیان، جمع‌آوری اطلاعات برای سرویس‌های اطلاعاتی عربستان و بعضی از کشورهای غربی از جمله اهداف این شبکه بود.

مظفریان توانست با جذب کمک‌های عربستان مسجدی در شیراز را بنانهاده، خود را به‌عنوان امام‌جمعه اهل سنت تعیین و با هدایت عربستان اقدام به شبکه‌سازی کند. وی در سال ۱۳۷۱ هـ ش به اتهام جاسوسی برای عربستان، عمل شنیع لواط و زنا محصنه و غیر محصنه به شلاق، رجم و دو بار اعدام محکوم شد.

اقدامات این شبکه و شبکه‌های دیگر، زمینه علنی و عادی کردن طرح عناوینی نظیر «سلفی شافعی» تدریس دروسی نظیر آشنایی با تفکر سلفیت، به حاشیه راندن نیروها و طلاب میانه‌رو و سازمان‌دهی اعزام طلاب به حوزه‌های علمیه خارج از کشور و ... را فراهم کرد؛ بنابراین با توجه به تمرکز مدیریت و ارتباطات با مدارس دارای تفکرات سلفی و افراطی، عملاً تزریق این تفکرات به نسل جوان اهل سنت شروع شد. (حیدری، ۱۳۹۴/۴/۱۵)^۱

۱. مصاحبه با آقای حیدری کارشناس ارشد ادیان و مذاهب ۱۳۹۴/۴/۱۵

روش‌شناسی

این تحقیق به دلیل قابل استفاده بودن نتایج آن در موضوع تروریسم تکفیری بخصوص در حوزه سیاست‌گذاری و عملیاتی از نوع کاربردی بوده و به دلیل انطباق موضوع از روش پیمایشی استفاده شده و جهت دستیابی به آخرین دستاوردهای مطالعات، پژوهش‌های انجام شده، تکمیل ادبیات تحقیق و بررسی مباحث نظری مرتبط با موضوع، از روش کتابخانه‌ای و موتورهای جستجوگر در پایگاه‌های اطلاعات علمی بهره گرفته شده است. همچنین جهت احصاء عوامل و بسترهای شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری، تکمیل اطلاعات و اصلاح عوامل و تعیین اهمیت آن‌ها از روش مصاحبه ساختاریافته و میدانی (تکمیل پرسشنامه) استفاده و با توجه به ماهیت پژوهش، جامعه آماری این تحقیق شامل ۷۰ نفر از مدیران، صاحب‌نظران سطوح امنیتی و اطلاعاتی و صاحب‌نظران حوزه جریانات سلفی تکفیری بوده و به دلیل محدود بودن حجم جامعه آماری و جامعه نمونه، انتخاب نمونه به روش گلوله برفی به تعداد ۳۰ نفر انجام شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از طریق نرم‌افزار SPSS و در قالب آمار توصیفی استفاده و برای رسیدن به نتایج و شناسایی و رتبه‌بندی عوامل از آزمون‌های فریدمن استفاده شده است. پس از شناسایی عوامل مؤثر و انجام مصاحبه، پرسش‌نامه مشتمل بر ۷۰ سؤال بسته و بهره‌گیری از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت تنظیم و نظر صاحب‌نظران حوزه تروریسم تکفیری اخذ و پس از حصول اجماع نسبی نظرات افراد صاحب‌نظر و جرح و تعدیل، گویه‌ها به ۴۱ سؤال تعدیل گردید. به منظور سنجش میزان پایایی مقیاس از آزمون آلفای کرونباخ استفاده و نتیجه محاسبات انجام شده عدد ۰/۹۸۶ را که نشانگر اعتبار بالای پرسشنامه است، نشان داد.

پس از استخراج عوامل مؤثر بر تروریسم تکفیری، با استفاده از آزمون فریدمن، میانگین رتبه‌ها که معرف میزان اهمیت عوامل مذکور است محاسبه و بر اساس میزان اهمیت اولویت‌بندی شدند. بدیهی است طبق آزمون فریدمن رتبه‌های پایین‌تر واجد اهمیت بیشتر هستند.

جدول زیر زمینه‌ها و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران به ترتیب اولویت و اهمیت آن‌ها را نشان می‌دهد:

جدول ۱: تعیین زمینه‌ها و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری تروریسم تکفیری بر اساس اولویت

رتبه میانگین	عوامل	ردیف
17.50	ترویج تفکرات و عقاید وهابیت و سلفی افراطی از طریق تربیت مفتی‌های سلفی، ایجاد و توسعه مراکز و محافل ترویج تفکرات و عقاید سلفی، آموزش، شبکه‌سازی و اعزام به دانشگاه‌ها و مدارس دینی در خارج از کشور به‌خصوص عربستان و پاکستان	۱
17.50	تأثیر روش‌های جذب داعش (نوع گفتمان داعش برای تبلیغات و اقناع‌سازی نظیر استناد به آیات قرآن در مورد جهاد و اجرای احکام و شریعت اسلامی و ...)	۲
18.60	ضعف قدرت مرکزی کشورهای همسایه (عراق، پاکستان و افغانستان) و ناتوانی در کنترل مرزها و گروه‌های افراطی و تروریستی	۳
18.60	رسوب تفکرات گروه‌های سلفی عراقی استقرار یافته در مناطق مرزی غرب کشور پس از حمله آمریکا به این گروه‌ها در عراق در سال ۲۰۰۳	۴
18.70	استفاده ابزاری دشمنان نظام از گروه‌های تروریستی برای مقابله و مهار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه.	۵
18.9	نقش فضای مجازی و رسانه‌ای (به‌خصوص شبکه‌های تلویزیونی وهابی در انتقال آموزه‌های افراط‌گرایانه، ایجاد احساس تنفر و تقابل نسبت به مخالفین جریانات افراطی از جمله جمهوری اسلامی ا و تحریک و جذب افراد)	۶
19.00	نقش آموزه‌های برخی از محافل و مدارس دینی سلفی خارج از کشور در گرایش به افراطی‌گری و گروه‌های تروریستی	۷
19.20	نقش آموزه‌های برخی از محافل و مدارس دینی سلفی داخل کشور در گرایش به افراطی‌گری و گروه‌های تروریستی	۸
19.40	نقش سرویس‌های اطلاعاتی غربی عربی در حمایت از تروریسم تکفیری.	۹
19.50	نقش فتاوی برخی از بزرگان افراطی دیوبندیه پاکستان و همچنین مفتیان عربستان مبنی بر کفر شیعه در ایجاد انگیزه و تقویت رویکرد تقابلی گروه‌های افراطی با جمهوری اسلامی ا و سکوت برخی از نخبگان اهل سنت در این خصوص و جذب نیرو به آن‌ها.	۱۰
19.50	نقش افراطیون شیعه و برخی از سنت‌های غلط و خرافی (جریانات شیعی منحرف، برخی مداحی‌ها و سخنرانی‌های تفرقه‌انگیز و تحریک‌کننده) در ظرفیت‌سازی برای بهره‌برداری شبکه‌های ماهواره‌ای وهابی و تحریک جوانان سنی برای گرایش به گروه‌های افراطی.	۱۱
19.50	مؤثر و متناسب نبودن اقدامات مقابله‌ای نرم‌افزاری در مقابل تهاجمات و اقدامات سخت و نرم‌افزاری جریانات تکفیری و حامیان آن‌ها.	۱۲
19.60	بسترهای اجتماعی - اقتصادی مؤثر در جذب نیرو (فقر فکری، بیکاری، فقر و محرومیت).	۱۳

رتبه میانگین	عوامل	ردیف
19.80	مرجعیت یابی جریان سلفی افراطی (به دلیل خلأ جریانات فکری، معرفتی معتدل و ناتوانی روحانیون، مشایخ و دراویش در مبادی نفوذ تفکرات سلفی افراطی در غرب کشور در اقصاء و اشباع نیازها و هیجانات نسل جوان منطقه).	۱۴
20.00	نابسامانی‌ها و مشکلات مربوط به تردهای غیرمجاز مرزی.	۱۵
20.00	نقش سرویس‌های اطلاعاتی منطقه در ترویج سلفیت و وهابیت و اعتقادات افراطی سلفی	۱۶
20.10	وجود خلأهای نظری در جامعه نخبگی و بدنه اهل سنت برای مقابله با افراطی‌گری.	۱۷
20.20	استفاده از تفکر تکفیری به‌عنوان مکانیسمی برای بسیج منابع اهل سنت در مقابل جمهوری اسلامی و مهار قدرت منطقه‌ای و جهانی آن.	۱۸
20.20	نقش سعودی‌ها در حمایت از مدارس دینی و مساجد دیوبندی‌ها و اهل الحدیث در برخی از کشورهای اسلامی از جمله پاکستان، مالزی، افغانستان و تقویت تفکرات ضد شیعی	۱۹
20.30	فعالیت و تأثیرگذاری برخی از مولوی‌های سلفی توانمند و دارای نفوذ کلام و پرجاذبه و نیز مجامع و محافل دینی مبلغ مبانی اعتقادی وهابیت و سلفیت افراطی در غرب کشور در سال‌های اخیر.	۲۰
20.60	برخورد دوگانه برخی از کشورها و مجامع بین‌المللی با گروه‌های تروریستی و حامیان آن‌ها.	۲۱
20.60	وجود احساسات و ارزیابی‌های منفی (احساس تحقیر و تبعیض) ناشی از شرایط و روابط حاکم بر مناسبات سیاسی - مذهبی بخشی از جامعه اهل سنت کشور	۲۲
20.70	تضادهای گفتمانی و راهبردهای جمهوری اسلامی با برخی از کشورهای مرتجع منطقه.	۲۳
20.80	تأثیر موفقیت میدانی داعش در عراق و سوریه بر انگیزه و گرایش افراد به این گروه و گروه‌های افراطی و تروریستی	۲۴
20.90	فروپاشی نظام سیاسی کشورهای عراق و افغانستان و جنگ سوریه و فراهم شدن بستر شکل‌گیری و رشد تروریسم تکفیری	۲۵
21.10	تأثیر استفاده از تئوری «دشمن دور دشمن نزدیک» در درونی کردن جنگ بین مسلمانان	۲۶
21.10	تأثیر ژئوپلیتیک شیعه، در نگرانی کشورهای منطقه و ظرفیت‌سازی برای حمایت از گروه‌های افراطی و مقابله با ایران	۲۷
21.10	تأثیر پیوند بین تبلیغات و اقدامات روانی و تخریبی علیه نظام با بسترهای واگرایانه قومی و مذهبی در داخل در گرایش به گروه‌های تروریستی	۲۸
21.20	به حاشیه راندن هدفمند روحانیت معتدل در برخی از مراکز دینی اهل سنت (در داخل کشور)	۲۹
21.50	عدم پیش‌بینی و اجرای به‌موقع طرح‌های مؤثر نرم مقابله‌ای	۳۰
21.60	عدم همراهی به‌موقع بخشی از بزرگان و نخبگان مؤثر اهل سنت برای آگاه‌سازی و مقابله با	۳۱

رتبه میانگین	عوامل	ردیف
	جریانات تکفیری	
21.80	عدم آگاهی و حساسیت بخش‌هایی از جامعه اهل سنت نسبت به طرح‌های بیگانگان برای درونی کردن جنگ بین مسلمانان	۳۲
22.80	تأثیر تجربیات و آموزش‌های رزمی و اعتقادی گروه‌های تروریستی و تکفیری در افغانستان، پاکستان، سوریه و عراق بر فعالیت‌های تروریستی در داخل کشور.	۳۳
23.60	کمبود اعتبار برای اجرای طرح‌ها و انجام اقدامات مقابله‌ای نرم‌افزاری	۳۴
24.40	جایگزینی عناصر و دروس مروج سلفیت در برخی از مراکز دینی اهل سنت (در داخل کشور)	۳۵
24.50	همکاری برخی از کشورهای منطقه با گروه‌های تروریستی باهدف رفع تهدیدات این گروه‌ها	۳۶
24.70	تأثیر ژئوپلیتیک جهان اسلام در تقویت انگیزه بازیگران فرا منطقه‌ای برای حمایت از تروریسم تکفیری	۳۷
25.00	نقش تعاملات گسترده و پیوندهای قومی و مذهبی اهل سنت ایران به‌خصوص در مرزهای شرقی و غربی در تشدید همگرایی مذهبی و تأثیرپذیری از جریانات مذهبی افراطی آن‌سوی مرزها.	۳۸
25.10	احساس تهدید مشترک ائتلاف غربی عربی از نفوذ جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان اسلام	۳۹
25.20	نقش تحریک‌آمیز حضور آمریکا و متحدانش در منطقه در پیوستن جوانان اهل سنت به گروه‌های افراطی تحت عنوان جهاد و تقابل با مهم‌ترین دشمن اسلام. (ایران)	۴۰
26.60	پیوند بین انگیزه‌های سیاسی و مذهبی بخشی از جامعه اهل سنت در برپایی خلافت اسلامی آرمانی	۴۱

جدول فوق مؤید این است که عوامل مؤثرتر در شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران به یک‌میزان نقش ایفاء نمی‌کنند و از لحاظ رتبه میانگین با هم اختلاف دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

زمینه‌ها و عوامل مؤثر در شکل‌گیری و فعالیت تروریسم تکفیری در جمهوری اسلامی ایران شامل ۴۱ عامل می‌باشند که در جدول شماره ۱ درج شده است.

مهم‌ترین این عوامل و زمینه‌ها بر اساس اهمیت و اولویت مؤثر در شکل‌گیری و مقابله با تروریسم تکفیری عبارت‌اند از:

۱. ترویج تفکرات و عقاید وهابیت و سلفی افراطی از طریق تربیت مفتی‌های سلفی، ایجاد و توسعه مراکز خارج از کشور به‌خصوص عربستان و پاکستان

۲. تأثیر روش‌های جذب داعش (نوع گفتمان داعش برای تبلیغات و اقناع‌سازی نظیر استناد به آیات قران در مورد جهاد و اجرای احکام و شریعت اسلامی و ...)
۳. ضعف قدرت مرکزی کشورهای همسایه (عراق، پاکستان و افغانستان) و ناتوانی در کنترل مرزها و گروه‌های افراطی و تروریستی
۴. رسوب تفکرات گروه‌های سلفی عراقی استقرار یافته در مناطق مرزی غرب کشور پس از حمله آمریکا به این گروه‌ها در عراق در سال ۲۰۰۳
۵. استفاده ابزاری دشمنان نظام از گروه‌های تروریستی برای مقابله و مهار قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در منطقه.
۶. نقش فضای مجازی و رسانه‌ای (به‌خصوص شبکه‌های تلویزیونی وهابی در انتقال آموزه‌های افراط‌گرایانه، ایجاد احساس تنفر و تقابل نسبت به مخالفین جریانات افراطی از جمله جمهوری اسلامی ایران و تحریک و جذب افراد)
۷. نقش آموزه‌های برخی از محافل و مدارس دینی سلفی خارج از کشور در گرایش به افراطی‌گری و گروه‌های تروریستی
۸. نقش آموزه‌های برخی از محافل و مدارس دینی سلفی داخل کشور در گرایش به افراطی‌گری و گروه‌های تروریستی
۹. نقش سرویس‌های اطلاعاتی غربی عربی در حمایت از تروریسم تکفیری.
۱۰. نقش فتاوی برخی از بزرگان افراطی دیوبندیه پاکستان و همچنین مفتیان عربستان مبنی بر کفر شیعه در ایجاد انگیزه و تقویت رویکرد تقابلی گروه‌های افراطی با جمهوری اسلامی ایران و سکوت برخی از نخبگان اهل سنت در این خصوص و جذب نیرو به آن‌ها.

ب- پیشنهادها

- با دقت و توجه در عوامل احصاء شده در این پژوهش، پیشنهادهای زیر در خصوص مقابله با تروریسم تکفیری ارائه می‌گردد:
- ۱- توسعه شبکه‌های سازمان‌یافته آگاه‌سازی در بستر شبکه‌های مجازی و نیز رسانه ملی، به‌خصوص با تمرکز بر و مناطقی که در معرض برنامه‌های جریانات افراطی و حامیان آن‌ها و یا حوزه فعالیت آنان است.
 - ۲- ایجاد اتاق فکرها، اندیشکده‌ها، مؤسسات و نیز بخشهایی‌ها در دانشگاه‌ها به‌منظور توسعه اقدامات علمی و پژوهشی، تأثیرگذاری بر تفکرات و اعتقادات افراطی و تهدیدکننده نظام و ارائه راهکارها و برنامه‌های مقابله‌ای و پیشگیرانه پیشنهاد می‌شود. ایجاد سامانه و نظامات رصد و پایش تهدیدات نرم و سخت تروریسم تکفیری و تقویت تعاملات دستگاه‌های اطلاعاتی و امنیتی با مراکز

علمی و حوزوی به‌منظور به‌هنگامی و تأثیرگذاری در اقدامات مقابله‌ای و پیشگیرانه، مورد تأکید است.

۳- گروه‌های سازمان‌یافته برای رصد فضای مجازی و پاسخگویی به شبهات جریان‌ات افراطی مذهبی و تکفیری در داخل و خارج از کشور و با زبان‌های مختلف تربیت و مدیریت شوند.

۴- نتایج این تحقیق، جهت بهره‌برداری در اختیار مراجع تصمیم‌گیر مرتبط با جریان‌های تکفیری نظیر شورای امنیت کشور و شورای عالی امنیت ملی، ستاد کل نیروهای مسلح، وزارت اطلاعات، اطلاعات راهبردی سپاه، قرار گیرد. با توجه به اختلاف‌نظرها در تعریف «تروریسم تکفیری»، تعریف ارائه‌شده در این پژوهش مبنای اقدامات و تصمیمات در این حوزه قرار گیرد. با استفاده از ظرفیت نخبگان اهل سنت و انجام اقدامات تقریبی و تقویت نظارت، از رسوخ اندیشه‌های واگرایانه به مدارس دینی و جامعه اهل سنت جلوگیری شود.

۵- حذف بسترهای رشد تروریسم به‌خصوص تروریسم تکفیری (بیکاری، اندیشه‌ها و اعتقادات واگرایانه، اتباع بیگانه، مشکلات مرزی و ...) به‌ویژه در استان‌های کرمانشاه، کردستان و سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی، و خوزستان در اولویت برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت شورای عالی امنیت ملی، شورای امنیت، ستاد کل نیروهای مسلح و دستگاه‌های امنیتی و اطلاعاتی قرارگیری. تعاملات نظامی، دیپلماتیک و اطلاعاتی با کشورهای همسایه برای کنترل مرزها و عناصر تروریستی، رشد افراط‌گرایی، نظارت بر مبادی مروج افراطی‌گری و ... تقویت شود.

۶- زیرساخت‌های علمی و فکری کشور برای مقابله، نقد و تضعیف مبانی فکری و اعتقادی جریان‌ات افراطی مذهبی و تروریسم تکفیری تقویت شود.

۷- از نخبگان، گروه‌ها و جریان‌ات مخالف تروریسم تکفیری و افراط‌گرایی به‌ویژه در کشورهای همسایه و به‌صورت هدفمند حمایت هدفمند شود.

۸- اشراف اطلاعاتی بر کانون‌های حضور تکفیری‌ها در داخل و به‌ویژه در کشورهای همسایه تقویت شود. با توسعه تربیت نیروی انسانی و توسعه توانمندی‌ها و زیرساخت‌های فنی، ایجاد نظام هشدار دهی، تقویت حفاظت و امنیت اماکن و کانون‌های جمعیتی سطح آمادگی برای مقابله با تهدیدات تروریسم تکفیری تقویت شود.

۹- تجارب جامعه اطلاعاتی در مقابله با تروریسم تکفیری در عراق و سوریه برای بهره‌برداری در راستای مقابله با تروریسم تکفیری. تدوین و بهره‌برداری شود.

فهرست منابع:

- امام خامنه‌ای، (۱۳۹۳/۹/۴)، "سخنرانی در دیدار شرکت‌کنندگان در «کنگره‌ی جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری»"

الف - منابع فارسی

- ایزدی، حسن، دبیری علی‌اکبر، (۱۳۹۱)، "ارزیابی جغرافیای تروریسم در جنوب شرق کشور"، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۹ شماره اول، بهار ۹۲
- بقالی، هاوژین و اعظم آزاده، منصوره (۱۳۹۱)، "تحلیل جامعه‌شناختی سلفی‌گری به‌منابه یکی از منابع هویت‌ساز در کردستان ایران"، تهران، مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ششم، شماره ۲،
- حیدری، مسعود و دیگران، (۱۳۹۳)، "سابقه گروهک‌ها در سیستان و بلوچستان"، ماهنامه مطالعات بین‌المللی تروریسم، شماره یازدهم، تهران، بنیاد هایلیان
- صابر فرد، علیرضا، جعفری، سید اصغر (۱۳۹۴)، "تحلیل سناریوی تأثیرات آینده فعالیت جریان‌های تکفیری مدرن بر محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام) سال سوم، شماره ۱۳
- فاطمی نژاد، مجید، (۱۳۹۳)، "تکفیر از دیدگاه سید قطب، مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام"، ج ۵
- نباتیان، محمد اسماعیل (۱۳۹۳)، "مجموعه مقالات کنگره جهانی جریان‌های افراطی و تکفیری از دیدگاه علمای اسلام"، ج ۲، قم

ب - مصاحبه‌ها

- مصاحبه توسط محققین با آقای حجتی (۱۳۹۴/۴/۹)، کارشناس ارشد تروریسم تکفیری
- مصاحبه توسط محققین با آقای حیدری (۱۳۹۴/۴/۱۵)، کارشناس ارشد سلفیت
- مصاحبه توسط محققین با آقای موسوی (۱۳۹۴/۴/۸) کارشناس ارشد تروریسم تکفیری

ج - سایت‌ها:

- بنیاد هایلیان، (۱۳۹۱) ماهنامه مطالعات بین‌المللی تروریسم، گروهک تروریستی جماعت توحید و جهاد - قابل دسترسی در <http://www.habilian.ir>